

ΧΩΡΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ

Ανάλεκτα από ένα επιστημονικό συνέδριο
στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Βασίλης Παππάς*

Το Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, και ειδικότερα τα Εργαστήρια Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων και Εφαρμογών της Πληροφορικής στο Σχεδιασμό του Χώρου, διοργάνωσαν στις 4 και 5 Νοεμβρίου 2000 στον Βόλο, στο πανεπιστημιακό κτήριο «Παλαστράτου», επιστημονικό συνέδριο με θέμα: «Οι χωρικές διαστάσεις των δημογραφικών φαινομένων».[1] Το συνέδριο διοργανώθηκε με την υποστήριξη της ΓΓΕΤ, στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων κοινού ερευνητικού προγράμματος των δύο Εργαστηρίων, και τελούσε υπό την αιγίδα της Πρυτανείας.

Το ερευνητικό πρόγραμμα εκπονείται στο πλαίσιο του ΠΕΝΕΔ '99, στο οποίο συμμετέχουν επίσης ο Τομέας Περιφερειακής Ανάλυσης του Ινστιτούτου Υπολογιστικών Μαθηματικών του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας Κρήτης και το Εργαστήριο Χαρτογραφίας και Γεωπληροφορικής του Τμήματος Τοπογραφίας και Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Αθηνών.

Την έναρξη των εργασιών του συνεδρίου κήρυξε ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, ενώ το

συνέδριο χαιρέτισε αλλά και συμμετείχε με επιστημονική ανακοίνωση ο Γ.Γ. του ΥΠΕΧΩΔΕ καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας κ. Ηλίας Μπεριάτος.

Σκοπός του συνεδρίου ήταν η ανάδειξη των χωρικών διαστάσεων των δημογραφικών φαινομένων και είχαν προσκληθεί να συμμετάσχουν διακεκριμένοι επιστήμονες από διαφορετικούς επιστημονικούς και επαγγελματικούς χώρους.

Το Συνέδριο απευθυνόταν σε ερευνητές και νέους επιστήμονες που διερευνούν τις σχέσεις χώρου-δημογραφίας από διαφορετικές οπτικές γωνίες και με διαφορετικά εργαλεία (γεωγράφοι, δημογράφοι, οικονομολόγοι, χωροτάκτες, περιφερειολόγοι κ.ά.) καθώς και, παράλληλα, σε όλους εκείνους που από επιτελικές θέσεις στην κεντρική διοίκηση και την Τοπική Αυτοδιοίκηση καλούνται να λάβουν αποφάσεις σε τομείς όπου οι πληθυσμιακές εξελίξεις παίζουν καθοριστικό ρόλο. Συνολικά το παρακολούθησαν περισσότερα από εκατόν είκοσι άτομα, ενώ σαράντα πέντε εισηγητές παρουσίασαν είκοσι εννέα εισηγήσεις οργανωμένες στις επόμενες θεματικές ενότητες:

- Οι χωρικές διαστάσεις των δημογραφικών φαινομένων (μετα-

* Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, e-mail: vpappas@prd.uth.gr.

νάστευση, γονιμότητα, θνησιμότητα, σύσταση και διάλυση των συμβιώσεων κ.ά).

- Μέθοδοι και τεχνικές για την ανάδειξη σχέσεων χώρου-πληθυσμού. Θέματα σχετικά με τη χωρική ανάλυση δημογραφικών προτύπων και δεικτών.

- Οι χωρικές προσεγγίσεις, υπόβαθρο για τον κεντρικό και περιφερειακό σχεδιασμό. Θέματα που επικεντρώνονται στην παρουσίαση συγκεκριμένων παραδειγμάτων σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο.

Για την υποστήριξη του συνεδρίου εκδόθηκαν σε έντυπη μορφή οι περιλήψεις των εισηγήσεων, δημιουργήθηκε σχετική ιστοσελίδα με πληροφορίες για το συνέδριο (<http://prd.uth.gr/activities/demo/>), ενώ ταυτόχρονα αναπτύσσεται σχετικός δίσκος ακτίνας (CD-ROM) με τα αναλυτικά πρακτικά και άλλες σχετικές πληροφορίες. Εκτιμάται ότι η ολοκλήρωση του δίσκου ακτίνας θα γίνει τους αμέσως επόμενους μήνες.

Το συνέδριο είναι από τις πρώτες, αν όχι η πρώτη, προσπάθειες για την κάλυψη ενός σημαντικού κενού στη χώρα μας, στο βαθμό που οι μέχρι σήμερα επιστημονικές συναντήσεις και δημοσιεύσεις επικεντρώνονται στην εξέταση των δημογραφικών εξελίξεων σε εθνικό επίπεδο και δευτερευόντως μόνο εξετάζουν τις χωρικές ανισότητες. Έτσι, στον τομέα αυτό, σε αντίθεση με άλλα επιστημονικά πεδία, η χωρική διάσταση ελάχιστα έχει διερευνηθεί από τους δημογράφους και τους προερχόμενους από συγγενείς τομείς επιστήμονες που έχουν θέσει στο επίκεντρο των ερευνών τους τις πληθυσμιακές εξελίξεις. Η ανάδειξη των γεωγραφικών διαφοροποιήσεων, εκτός του επιστημονικού και ερευνητικού εν-

διαφέροντος που παρουσιάζει, είναι απαραίτητη και για το σχεδιασμό της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής σε περιφερειακό επίπεδο και τη λήψη αποφάσεων σε κρίσιμα θέματα (παιδεία, υγεία, πρόνοια, εξωτερική πολιτική κ.λπ.).

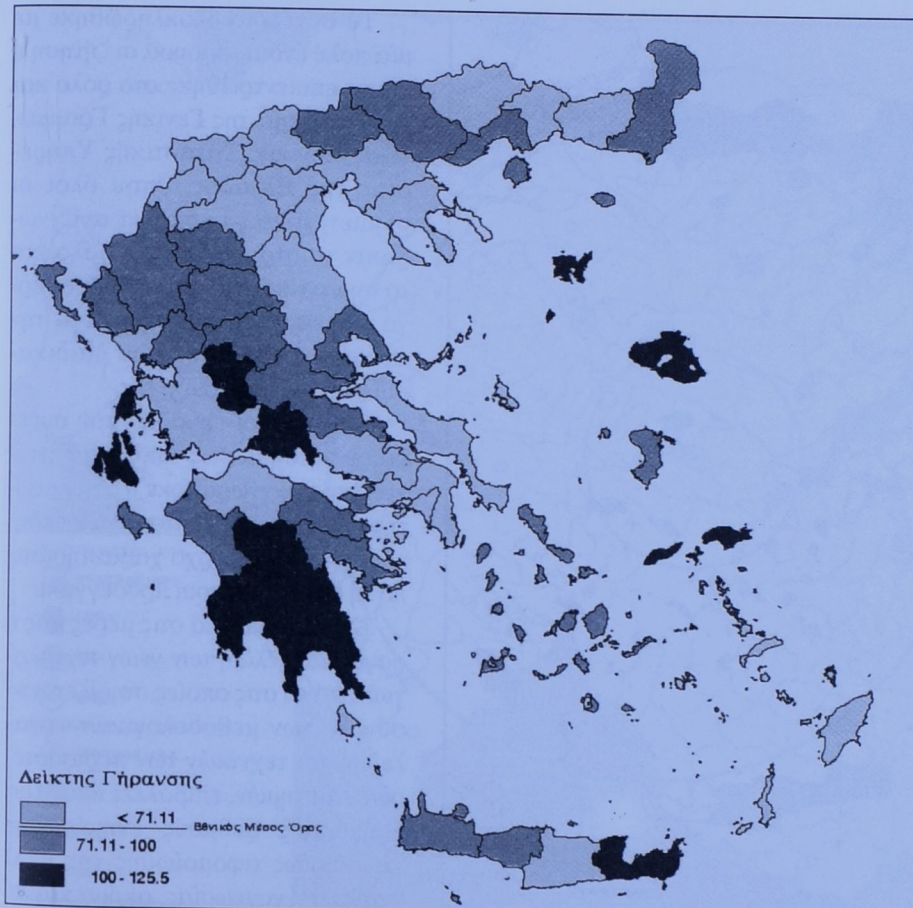
Μέσα από τις εργασίες του συνεδρίου αναδείχθηκαν και παρουσιάστηκαν τόσο θεωρητικές προσεγγίσεις όσο και πορίσματα ερευνών που διεξάγονται στα ελληνικά πανεπιστημιακά ιδρύματα και τα άλλα ερευνητικά κέντρα σε συναφή θέματα. Κοινό χαρακτηριστικό των περισσότερων εργασιών ήταν, εκτός από το υψηλό επιστημονικό επίπεδο, η παράλληλη ανάπτυξη-παρουσίαση μεθοδολογικών εργαλείων και διαδρομών που ακολουθούνται και αναπτύσσονται τάχιστα με τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών από τους Έλληνες ερευνητές για τη διερεύνηση των χωρικών διαστάσεων των κύριων δημογραφικών φαινομένων (γονιμότητας, μετανάστευσης, γαμηλιότητας κ.λπ.).

Ειδικότερα, παρουσιάστηκαν θέματα που αφορούν στη χρήση χαρτογραφικών εργαλείων στην ανάλυση και οπτικοποίηση των δημογραφικών παραμέτρων και φαινομένων. Έμφαση δόθηκε στη διευκρίνιση της έννοιας και της λειτουργίας της γεωμετρικής συνιστώσας του χώρου και στην ανάδειξη της σπουδαιότητας που έχει η γεωμετρική παραμετροποίησή του (εργασία των Ε. Λιβιεράτου, Χ. Μπούτουρα και Μ. Μυρίδη) στην οπτικοποίηση και ανάδειξη δημογραφικών μεγεθών, όχι μόνο της χαρτογραφικής διάστασης (εργασίες των: 1. Α. Στάμου, Β. Φιλιππακούλου και Β. Νάκου, 2. Α. Τσούλου) αλλά και ως η αναγκαία θεώρηση στη διαδικασία του πολεοδομικού σχεδιασμού (εργασία του Κ.

Κουσόπουλου) καθώς και ως εργαλείο για τον ευρύτερο σχεδιασμό του χώρου (Ε. Δημοπούλου, Ξ. Χριστοδούλου, Β. Δεσποινιάδου και Ν. Πολυδωρίδης).

Θέματα όπου η δημογραφική διάσταση ήταν κυρίαρχη παρουσίασαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον γιατί έθιξαν ζητήματα που άπτονται κρίσιμων εθνικών θεμάτων που χαρακτηρίζουν τη δημογραφική εξέλιξη και ταυτότητα της χώρας τα τελευταία χρόνια. Εξειδίκευση έγινε στις πρόσφατες δημογραφικές εξελίξεις σε περιφερειακό επίπεδο (Β. Στεφάνου, Χ. Ζήκου και Κ. Βούλγαρης), στην ανάλυση και γεωγραφική διάσταση της γήρανσης (εργασίες των: 1. Γ. Σιάμπου, 2. Π. Κανάρογλου, Ν. Σουλακέλη και Δ. Μπαλούρδου), στη χωρική ανάλυση της διαγενεακής γονιμότητας (Ε. Ανδρουλάκη, Β. Κοτζαμάνης) αλλά και σε πλέον εξειδικευμένα θέματα, όπως αυτό της εκτίμησης της γεωγραφικής κατανομής εποχικού πληθυσμού στην Ελλάδα (Δ. Κατοχιανού) και της εσωτερικής της μετανάστευσης (Ε. Κυριαζή-Αλλισον).

Επίσης υπήρξαν εργασίες που στοχεύουν κυρίως στην ανάδειξη των σχέσεων χωρικών και δημογραφικών μεταβλητών αλλά και στην ανάδειξη των χωρικών ανισοτήτων και των βασικών επιπτώσεών τους. Στο πλαίσιο αυτό έγινε η παρουσίαση θεμάτων γεωγραφικής ανάλυσης πληθυσμιακών μεταβολών (Ε. Καρνάβου) αλλά και η ταξινόμηση των Δήμων της Ελλάδας σύμφωνα με τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά τους (Γ. Καμαριανάκη, Π. Πραστάκος). Αντίστοιχη ήταν και η εργασία που παρουσίασε τις πληθυσμιακές μεταβολές 1951-1991 για τις παράκτιες περιοχές της χώρας (Κιουσόπουλος Γ.) και αυτή που αναφέρεται σε

Χάρτης 1.

Δείκτης γήρανσης, 1991.

*Π. Κανάρογλου, Ν. Σουλακέλλης
και Δ. Μπαλούρδος: «Χωρική
στατιστική και οι γεωγραφικές
ανισότητες της γήρανσης
στην Ελλάδα».*

πρόταση τυπολογίας των ορεινών περιοχών μέσα από την εξέταση της σχέσης της δημογραφικής δομής και των βασικών οικονομικών χαρακτηριστικών μίας περιοχής (Τ. Κακλαμάνη και Μ. Ντυκέν).

Η ενότητα που αφορούσε στις μεθόδους και τεχνικές για την ανάδειξη σχέσεων χώρου και πληθυσμού ολοκληρώθηκε με την παρουσίαση τεχνικών πληθυσμιακής και χωρικής ανάλυσης για την επίλυση του προβλήματος της χωροθέτησης εκπαιδευτικών μονάδων (Γ. Φώτης). Εργασία που στηρίζεται κυρίως στη χρήση σύγχρονων μεθοδολογικών τεχνικών και εργαλείων.

Αντίστοιχα η εξειδικευμένη χρήση τεχνολογικών εργαλείων (Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών) ήταν αντικείμενο εργασίας που επι-

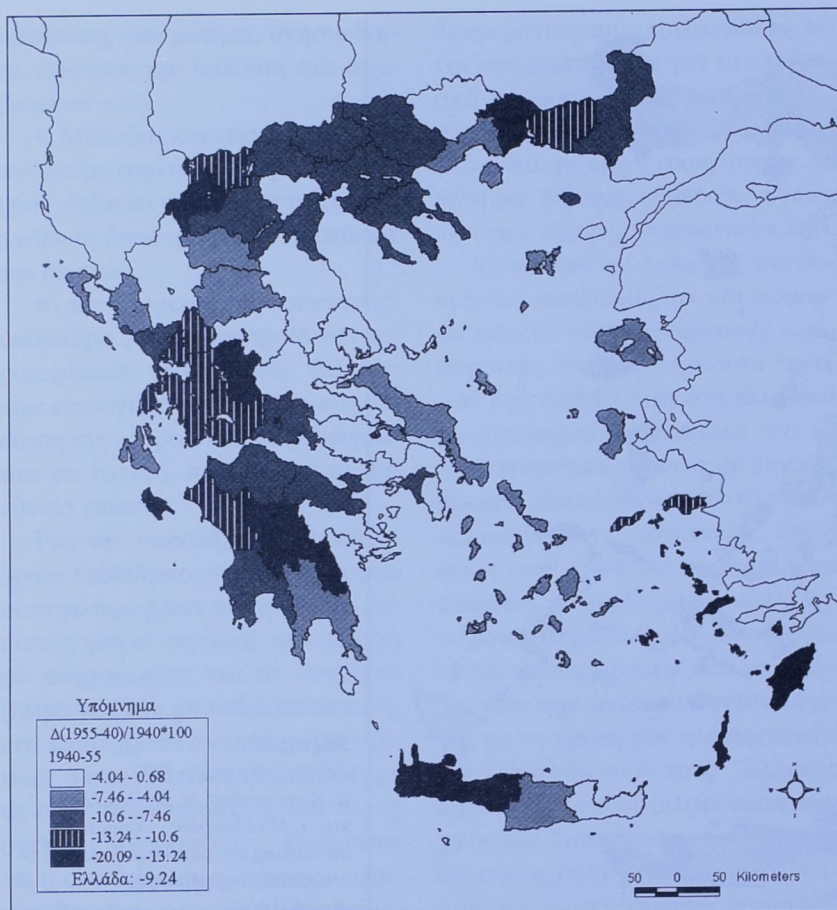
κεντρωνόταν σε φαινόμενα πληθυσμιακής ανισοκατανομής του ελληνικού χώρου (Β. Παππάς) καθώς και σε ζητήματα διαχείρισης της γεωαναφερόμενης πληροφορίας στο διαδίκτυο (Γ. Σιδηρόπουλος).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν όμως και οι ανακοινώσεις που στοχεύουν στην ανάδειξη των διαδράσεων ανάμεσα στις χωρικές διαστάσεις των πληθυσμιακών εξελίξεων και το γενικότερο σχεδιασμό, ως και εκείνες που αναφέρονται στη χωρική προσέγγιση φαινομένων που άπτονται άμεσα των μεταπολεμικών πληθυσμιακών εξελίξεων στη χώρα μας

Τη γενική προσέγγιση και αναφορά των προσπαθειών και προτάσεων για μία περιφερειακή δημογραφική πολιτική (Ν. Λοΐζος) ακο-

λούθησε ο «δημογραφικός απολογισμός» για την περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας (Ν. Καρανικόλας, Α. Κουσουλάκου, Π. Λαφαζάνη και Μ. Μυριίδης) και η εξαγωγή συμπερασμάτων για τις λογικές και τους κανόνες που προσδιορίζουν τον ελληνικό υπαιθρο χώρο αλλά και τη χωρική σχέση και διάσταση των δημογραφικών εξελίξεων σε αυτόν (Δ. Γούσιος, Μ. Ντυκέν).

Ιδιαίτερης αναφοράς χρήζει η με λυρικό τρόπο παρουσιασμένη εργασία αναφορικά με τη μειονότητα των «Ορθόδοξων Χριστιανών» –Ρωμιών– όπως αυτοί καταγράφονται μέσα από τις επίσημες στατιστικές απογραφές της τουρκικής δημοκρατίας (Σ. Τσιλένης) και η οποία, εκτός του ότι προκάλεσε την ανάδυση της εθνικής μας μνή-

Χάρτης 2.

Ποσοστιαία μεταβολή της έντασης της γονιμότητας των γενεών στην εξεταζόμενη χρονική περίοδο (1940-1955). Β. Κοτζαμάνης, Ε. Ανδρουλάκη: «Η χωρική ανάλυση της διαγενεακής γονιμότητας. Εναλλαγές προτύπων στο χώρο και το χρόνο».

μης και των όποιων προσωπικών βιωμάτων, προετοίμασε το ακροατήριο για την επόμενη διαχρονική μελέτη και σύγκριση των κατά ηλικία επιπέδων θνησιμότητας των βαλκανικών χωρών (Ι. Ανδρίτσος, Α. Κωστάκη).

Εμφανής θα ήταν η έλλειψη στη θεματολογία του συνεδρίου αν δεν υπήρχαν οι παρακάτω εισηγήσεις, που εξετάζουν τη χωρική κατανομή του παραγωγικού πληθυσμού και εργατικού δυναμικού στην Ελλάδα (Κ. Βελέντζας), της χωρικής διάστασης της ανεργίας της Ελλάδας την τελευταία δεκαετία (Ι. Τσαούση, Γ. Κοτσυφάκης), αλλά και τα

δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας στις περιφέρειες της Ελλάδας (Γ. Φαρσάρη, Π. Πραστάκος, Ν. Μανιουδάκης).

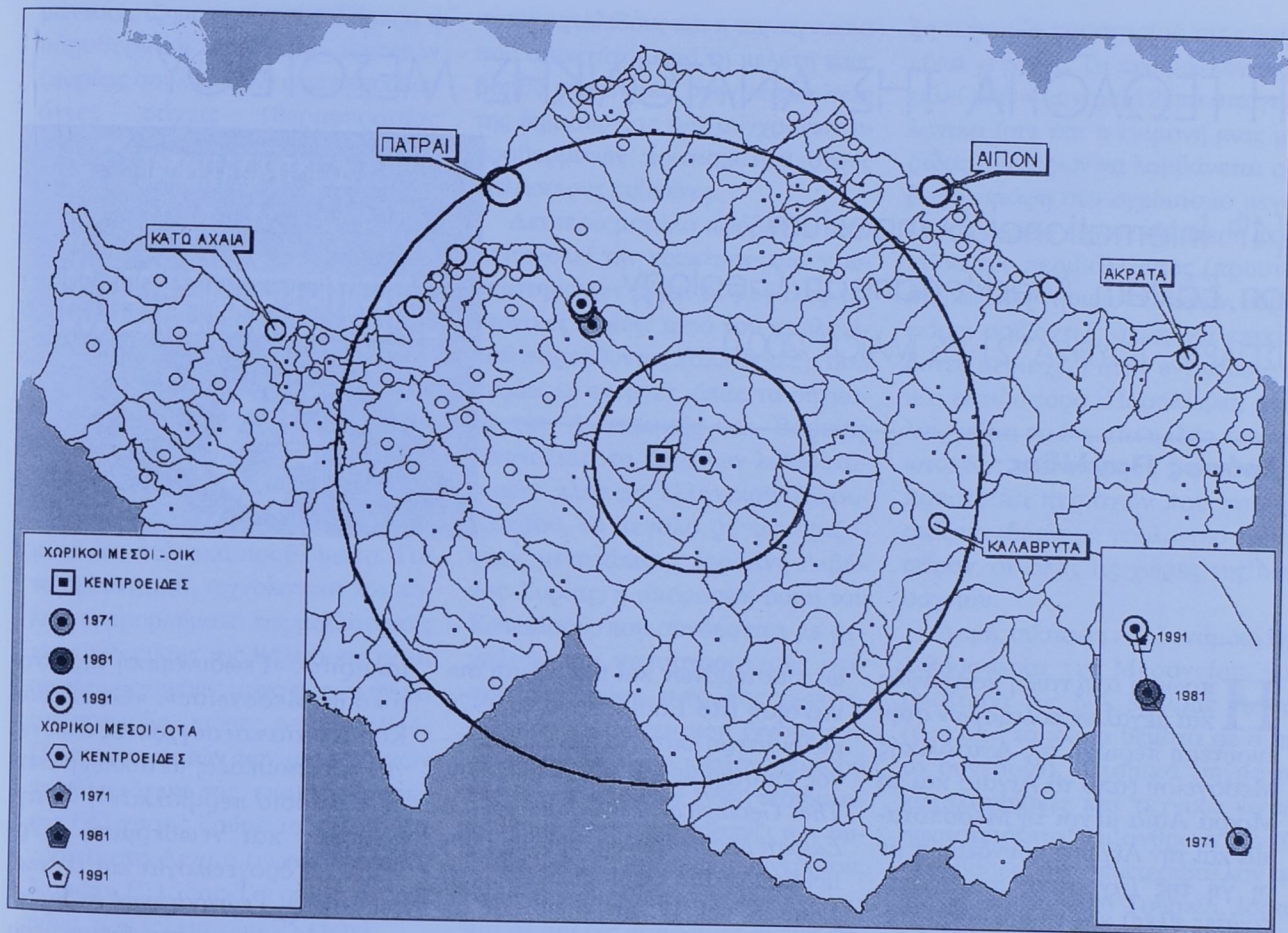
Τελευταία, αλλά όχι ήσσονος σημασίας, εργασία ήταν αυτή που παρουσίασε τη συσχέτιση της πληθυσμιακής νοσηρότητας με τις κοινωνικές τάξεις και πώς αυτή συμβάλλει στο σχεδιασμό των παροχών ιατρικής φροντίδας (Α. Τσάτσαρης), κάνοντάς μας να αισθανθούμε ακόμα περισσότερο το βάρος της ευθύνης για τις όποιες διαδικασίες σχεδιασμού και τη διασύνδεσή τους με τα δημογραφικά φαινόμενα.

Το συνέδριο ολοκληρώθηκε με μία πολύ ενδιαφέρουσα συζήτηση η οποία επικεντρώθηκε στο ρόλο και τη λειτουργία της Γενικής Γραμματείας Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος, όπου όλοι οι συμμετέχοντες ομόφωνα αναγνώρισαν το στρατηγικό της ρόλο και το σημαντικότητα και υπεύθυνο έργο που επιτελεί, ταυτόχρονα με την ανάγκη επίσπευσης των διαδικασιών εκσυγχρονισμού της.

Συνολικά οι εργασίες του συνεδρίου κρίθηκαν ως απόλυτα επιτυχείς και αναγνωρίστηκε η αναγκαιότητα διεξαγωγής αντίστοιχων εκδηλώσεων με κυρίαρχο χαρακτηριστικό τη διεπιστημονική προσέγγιση.

Και πραγματικά στις μέρες μας η ραγδαία εξέλιξη των νέων τεχνολογιών, πάνω στις οποίες στηρίζεται το σύνολο των μεθοδολογικών εργαλείων και τεχνικών των περισσότερων επιστημών, επιβάλλει ιδιαίτερα γρήγορους ρυθμούς ενημέρωσης και κυρίως αφομοίωσης της αναγκαίας τεχνογνωσίας, ακόμα και σε εξειδικευμένους θεματικούς τομείς όπως αυτός της δημογραφίας. Η διαπίστωση αυτή, αν συνδυαστεί με το γεγονός της χωρικής εξάρτησης των όποιων φαινομένων –όπως αυτό κατά κύριο λόγο συμβαίνει στα δημογραφικά φαινόμενα– επιτάσσει υψηλού βαθμού εξειδικευμένη τεχνογνωσία σε θέματα εφαρμογών της πληροφορικής στις επιστήμες του χώρου αλλά και την αναγκαία θεωρητική και μεθοδολογική γνώση θεματικής προσέγγισης και τον μεταξύ τους συνδυασμό.

Κάτω από αυτό το πρίσμα είναι γενικότερα απολύτως αποδεκτό[2] ότι η ραγδαία εξέλιξη στον τομέα των νέων τεχνολογιών έχει καταστήσει ιδιαίτερα δύσκολη την παρακολούθηση, σε τεχνικό αλλά και θεωρητικό επίπεδο, των νέων εξελίξεων από επιστήμονες που δρουν

Χάρτης 3.

ατομικά, και καθιστά απαραίτητη όχι μόνο τη συνεργασία και τη σύσταση ερευνητικών-εκπαιδευτικών ομάδων αλλά και επιτάσσει αυξημένη κινητικότητα των ερευνητών ή/και εκπαιδευτικών για τη διατήρηση του επιπέδου των γνώσεών τους. Συνεπώς απαιτείται συνεργασία των διαφόρων εμπλεκόμενων επιστημονικών ομάδων σε εκπαιδευτικό και ερευνητικό επίπεδο, ώστε η απαραίτητη διεπιστημονική προσέγγιση να εξασφαλίζεται καθημερινά και καινούργια μεθοδολογικά εργαλεία και θεωρίες να εντάσσονται και να εμπλουτίζουν το εκάστοτε γνωστικό αντικείμενο.

Ειδικότερα το «ελληνικό πρόβλημα υστέρησης» της ένταξης των

νέων τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας στις χωρικές επιστήμες φαίνεται ότι, από πολιτικό πρόβλημα που ήταν στο παρελθόν, τελικά αναδεικνύεται σήμερα σε πρόβλημα εκπαίδευσης και γενικότερης περί του χώρου παιδείας (Ε. Λιβιεράτος, Χ. Μπούτουρα και Μ. Μυρίδης).

Ολοκληρώνοντας, και αναφερόμενοι στη δημογραφική διάσταση των χωρικών φαινομένων, πρέπει να αναφερθεί ότι η όποια θετική εξέλιξη των περισσότερων δημογραφικών δεικτών (μείωση της βρεφικής θνησιμότητας, αύξηση της προσδοκώμενης ζωής κ.λπ.) σκιαάζεται από το φαινόμενο της φυσικής μείωσης του πληθυσμού

(Β. Στεφάνου, Χ. Ζήκου, Κ. Βούλγαρης) καθιστώντας την αναμενόμενη δημογραφική συρρίκνωση, κυρίως του νεανικού πληθυσμού ως ένα από τα μέγιστα δημογραφικά προβλήματα που η αντιμετώπισή του βρίσκεται στο επίπεδο συγκρότησης μακροχρόνιας εθνικής πολιτικής και στη θέσπιση γενναίων μέτρων και κινήτρων.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

[1] Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Οι χωρικές διαστάσεις των δημογραφικών φαινομένων, Περιλήψεις Ομιλιών, Βόλος, 2000.

[2] Leonardo Sectoral Network on GIS, Προοπτικές της εκπαίδευσης στα Συστήματα Γεωγραφικών Πληροφοριών στην Ελλάδα, Πρακτικά Ημερίδας 12/2/99, ΑΝΑΗΠ, Πειραιάς.